
М. С. Булига

студ. 3 курсу, спеціальність «Право»,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

*Науковий керівник: д. ю. н, проф. кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики О. М. Миколенко*

ПРОБЛЕМА ОЦІНКИ ДОКАЗІВ ТА ЇХ ДОПУСТИМОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Демократичність та верховенство права, як базисні засади функціонування нашої країни, повинні дотримуватись в усіх сферах державного і громадського життя. Особливу роль це відіграє у кримінальному судочинстві, де гарантією справедливості виступає чітке та неухильне дотримання процесуальних норм. Визначальними у з'ясуванні ключових обставин справи та винесенні суддею законного рішення є докази й, враховуючи їх важливість, законодавець ввів положення, щодо їх допустимості та належності. Досить часто питання щодо оцінки доказів пов'язується саме зі стадією судового розгляду, однак, воно має суттєве значення і на стадії досудового розслідування.

Актуальність даної теми пов'язана з тим, що на практиці досить часто порушуються основні права і свободи громадян саме через проблеми в оцінці доказів, адже Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК України) чітко не окреслює ані критерії допустимості доказів, ані коло суб'єктів та їх повноваження. Тому вважаємо за необхідне дослідити поняття доказів, вимоги до них та розкрити певні проблемні аспекти, які виникають у цій сфері.

Для початку необхідно зазначити, що прийнятий у 2012 році КПК України був досить прогресивним нормативно-правовим актом, адже в ньому, поряд зі значною кількістю нововведень було об'єднано і створено окремий розділ, присвячений доказам і доказуванню. Було надано формальне визначення доказам, відповідно до якого “доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність

чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню” [1, ст. 84].

Законодавець також встановив вимоги та перелік процесуальних правил, якими мають користуватися дізнавачі, слідчі, прокурори під час здійснення слідчих дій і, власне, порушення цих правил тягне за собою визнання доказу недопустимим. Оскільки в кодексі вказуються критерії недопустимості доказів, науковці, для того щоб визначити основні риси допустимого доказу, йдуть від зворотного. Так, на думку Л. М. Лобойко, допустимим доказ може вважатися за умови, якщо фактичні дані були отримані з належного джерела, належним суб’єктом, у відповідному порядку і джерело фактичних даних було оформлено згідно із регламентом [2, с. 132].

Компетенцією щодо оцінки доказів, згідно зі ст. 94 КПК України наділені слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд, при цьому останній має найбільше повноважень у цій сфері, оскільки його висновок щодо оцінки доказу має остаточний характер і за ст. 87 КПК України лише він має право визнавати докази недопустимими на стадії судового розгляду. У зв’язку з цим виникає питання щодо характеру винесеного рішення після оцінки доказу іншими уповноваженими суб’єктами на стадії досудового розслідування.

Важливість оцінки доказів дізнавачами, слідчими, прокурорами та слідчими суддями відіграє важливу роль, адже на основі цього вирішується питання про проведення деяких процесуальних дій, зокрема застосування запобіжних заходів щодо підозрюваних осіб та впливає в цілому на хід та формування кримінального провадження.

Деякі вчені наголошують на необхідності закріплення в законодавстві повноважень слідчого судді щодо визнання доказів допустимими – це пов’язано з низкою інших повноважень, які він виконує. Так, під час обрання запобіжного заходу рішення про достатність підстав приймає слідчий суддя, тобто він де факто визнає допустимість чи недопустимість доказів. Окрім цього, дізнавач і слідчий також визначає допустимість доказів і на їх основі приймають процесуальні рішення. Однак, проблема полягає в об’єктивності такої оцінки, адже досить часто порушення проце-

суальних норм вчиняється саме цими суб'єктами. Оцінка доказів багато в чому залежить від внутрішнього переконання дізнавача, слідчого, прокурора, слідчого судді, суду що може призвести до упередженості та необґрунтованості прийнятих рішень.

Така невизначеність пов'язана з колізією між нормами статей 87 і 94 КПК України, де, з одного боку, виключно суд має повноваження визнавати докази недопустимими, а з іншого – всі інші суб'єкти також користуються цим правом. Ще більше суперечностей виникає у зв'язку з тим, що в умовах воєнного стану діє особливий режим досудового розслідування і в силу об'єктивних обставин деякі повноваження слідчого судді набуває прокурор (зокрема, винесення рішення про продовження строку дії запобіжного заходу) [1, ст. 615].

На практиці, більшість проблемних моментів полягає в тому, що законодавець досить поверхово визначив процедуру оцінки доказів, адже в ст. 94 КПК України не вказано ключовий принцип кримінального процесу – безпосередність дослідження доказів перед їх оцінкою. Узагальнення практики розгляду клопотань слідчих про застосування запобіжних заходів, як зауважує С. Л. Шаренко, свідчить про те, що у 95 % випадків прокурори та слідчі посилаються як на докази обґрунтованості пред'явленої підозри – на показання потерпілих, свідків, отриманих ними в процесі допиту та зафіксованих у протоколі допиту. Водночас, такі докази не можуть вважатися допустимими, оскільки слідчі судді зазвичай не заслуховують показання потерпілих, свідків, а тому не можуть враховувати їх як докази, що підтверджують обґрунтованість підозри [3, с. 122].

Окрім цього, суттєвим недоліком такої системи є складність оскарження рішення прокурора чи слідчого судді про визнання допустимості чи недопустимості доказів – звідси складність визнання підозри необґрунтованою. Про це зауважив А. Іванець, вказавши на те, що на практиці через відсутність у слідчих суддів та прокурорів чітко регламентованих повноважень стосовно винесення рішення про допустимість доказів існує "досить поширене упередження, що в інших випадках ні слідчий суддя, ні прокурор, ні слідчий не можуть оцінювати докази до цього моменту та на

інших стадіях (етапах) кримінального провадження, а особливо під час досудового розслідування” [4]. Автор наголошує на тому, що через відсутність контролю існує значна практика порушення процесуальної діяльності, що як наслідок веде до порушення прав та законних інтересів осіб.

Отже, проаналізувавши деякі аспекти оцінки доказів та їх допустимості, можна зазначити, що коріння проблеми лежить в певній некомпетентності уповноважених суб’єктів та неоднозначному формулюванні їх повноважень, що у свою чергу призводить до процедурних порушень та недотриманні основних засад кримінального провадження. Попри те, що питання належної оцінки доказів досить часто піднімається фахівцями та регулярно фігурує у наукових дискусіях, на жаль досі немає чіткого вирішення цієї проблеми. Логічним рішенням, на наш погляд, є закріплення повноважень дізнавача, слідчого, прокурора та слідчого судді, щодо надання висновків з питання допустимості доказів та встановлення відповідальності за завідомо використання недопустимих доказів під час досудового розслідування, зокрема це є актуальним при обранні запобіжного заходу або пред’явленні підозри.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 04.04.2024).
2. Лобойко Л. М. Кримінальний процес: підручник. Київ: Істина, 2014. 432 с.
3. Шаренко С. Участь слідчого судді в оцінці доказів під час досудового провадження. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали пост. діючого наук.-практ. семінару*. 2014. № 6. С. 122.
4. Іванець А. Оцінка доказів у кримінальному провадженні. HSA. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/ivanets-andrij/articles/osinka-dokaziv-u-kriminalnomu-provadženni> (дата звернення: 04.04.2024).